

BONITATEA DEBITORULUI- PARTICULARITĂȚI DE EVALUARE ȘI PREVENIRE A RISCULUI DE CREDIT

Daniela BUMBAC, Olga ȘTEFANIUC
Universitatea de Stat din Moldova

***Résumé.** L'activité de prêt est un élément important de la stratégie générale d'une banque, le crédit étant le produit de base offert aux clients. Dans le processus de prêt, les banques filtrent avec précision les entreprises des emprunteurs potentiels, ne promouvant que les entreprises efficaces, viables et légales. La décision de créditer un client n'est pas spontanée, mais résulte de l'analyse de la situation économique et financière du demandeur de crédit, de l'évaluation de ses performances, de sa capacité à rembourser les sommes engagées. La solvabilité représente la performance financière de l'entité économique qui établit la confiance qu'elle inspire à la banque lorsqu'elle sollicite un prêt, pour le rembourser à l'échéance, les emprunts contractés ainsi que les intérêts y afférents. L'évaluation de la performance financière actuelle de l'emprunteur potentiel est l'un des principaux tests, qui est généralement effectué par le prêteur au stade de la négociation du crédit et qui influence considérablement la décision d'accorder ou non le prêt demandé. Les banques utilisent actuellement plusieurs modèles qui consistent à estimer la probabilité de défaut sur la base des informations financières et non financières de l'entreprise. Les modèles les plus utilisés sont les modèles de crédit scoring L'évaluation de la solvabilité du débiteur est l'élément fondamental dans le processus de prévention et de gestion du risque de crédit.*

***Mots clés:** décision de créditer, performance, solvabilité du débiteur, risque de crédit.*

Riscul de credit, cunoscut și ca risc de rambursare la termen, reprezintă rezultatul nerespectării graficului de achitare a creditului, respective întârzieri la plata creditului și a dobânzii drept urmare a unor probleme economico-financiare cu care se confruntă debitorul în activitatea de zi cu zi, precum și drept urmare a conjuncturii sectoriale nefavorabile. În scopul gestionării și minimizării riscului de nerambursare în termen a creditelor, fiecare instituție de credit are elaborată o politică de creditare care prevede anumite instrumente și anumite restricții care prevină sau să elimine integral/partial riscul de credit. Una dintre deciziile luate

de către instituția de credit este refuzul de a acorda credite entităților economice cu un sistem de management vulnerabil, fără careva perspective de dezvoltare și care pe lângă toate are și o istorie de credit nesatisfăcătoare. [1]. Pentru evaluarea eficientă a riscului de credit, bancile realizează individual, atât analiza financiară bazată pe indicatori economic-financiar, cât și analiza non financiară ce include informații privind sistemul de management, relațiile cu furnizorii și potențialii clienți ai potențialului debitor.

Bonitatea clientului este elementul de bază luat în calcul în evaluarea și aprecierea riscului de credit. După cum apreciază autorii Bătrîncea M. și Bătrîncea L. "bonitatea este o stare de încredere și arată calitatea activității desfășurată de clienți într-o perioadă precedentă, în prezent, dar mai ales în perspectivă, apreciată ca urmare a efectuării de către bănci a unei analize temeinice, atât de natura economico-financiară, cât și de natura nefinanciară" [2].

Politicile de credita ale instituțiilor de credit diferă de la o instituție la alta, fiecare utilizând un set de indicatori cantitativi și calitativi, în scopul stabilirii bonității potențialilor clienți/debitori, motiv pentru care o entitate economică este calificată în anumite categorii de performanță financiară, în dependență de severitatea cerințelor și a condițiilor stabilite în procesul de creditare. De regulă potențialii debitori sunt clasificați în urma evaluării în trei categorii: buna, satisfăcătoare și nesatisfăcătoare/rea.

Conform prevederilor Acordului Basel II, instituțiile de credit dispun de o arie mai vastă de opțiuni pentru stabilirea cerințelor de capital pentru acoperirea riscului de credit. Abordările propuse presupun un grad de complexitate diferit, oferind instituțiilor de credit posibilitatea de a alege una din opțiuni, în dependență de necesitățile lor, profilul de risc și de strategia autorităților de supraveghere naționale [3, p.61].

Abordarea standard reprezintă una dintre opțiunile cele mai complexe a acordului Basel I care prevede atribuirea unui anumit grad de risc fiecărui element de activ bilanțului, cât și a celui extrabilanțier, în funcție de domeniul de activitate al entității, de garanțiile aferente oferite, bazate pe evaluările externe efectuate de agențiile de rating și de alte instituții de profil [3, p.61].

Evaluarea bonității debitorului este reflectată în numeroase abordări, una dintre ele fiind abordarea bazată pe ratingurile interne (IRB). Această abordare permite clasificarea riscului în funcție de ratingurile stabilite pe plan intern de instituțiile de credit. În acest context, băncile sunt nevoite să folosească estimările și evaluările proprii privind probabilitatea de nerambursare, eventualul risc de credit precum și să utilizeze estimările făcute de autoritatea națională de supraveghere privind pierderile apărute ca rezultat al nerambursării în termen (în cazul IRB de bază) sau chiar propriile estimări și pentru restul elementelor ale riscului de credit (în cazul IRB avansată). Abordările bazate pe modelele interne de rating depend foarte mult de veridicitatea și acuratețea estimării probabilității de nerambursare.

În prezent numeroși cercetători au realizat anumite studii privind riscul de credit și gestionarea acestuia de către instituțiile de credit. În același context au fost făcute analize privind perfecționarea cadrului de reglementare, respectiv Basel II și Basel III, în ceea ce privește elaborarea de către instituțiile de credit a propriilor estimări pentru evaluarea riscului de credit. În acest context menționăm că amendamentele prevăzute de Basel III nu include modificări esențiale cu privire la modul de abordare a riscului de credit.

După cum menționează autorul Danila O., Comitetul Basel în prevederile sale propune trei metode de bază pe care instituțiile de credit le pot utiliza pentru determinarea probabilității de nerambursare [3, p.62].:

- ✓ ratingul extern mediu al contrapartidei;
- ✓ estimarea prin modele privind riscul de credit;
- ✓ calcule bazate pe date istorice (istoria de credit în baza datelor prezentate de Biroul istoriilor de credit) sau categorii de rating aferente portofoliului de credite al băncii.

Evaluarea, modelarea riscului de credit și determinarea probabilității de nerambursare au fost teme de cercetare și analiză reflectate în lucrările numeroșilor cercetători, începând cu

studiile realizate de Beaver (1966, 1968) și Altman (1968), finisînd cu cele realizate în prezent, care în unele cazuri au utilizat metoda analizei liniar discriminante (linear discriminant analysis) pentru estimarea falimentului unei companii, alții folosind alte modele statistico-matematice de evaluare și prezicere a riscului de nerambursare.

Printre modelele econometrice de evaluare a riscului de nerambursare a creditului utilizate de către instituțiile de credit sunt *modelele logit și probit*. Literatura de specialitate evidențiază aceste modele ca fiind printre cele mai utilizate modele de determinare a probabilității de nerambursare. Printre primii economiști care au utilizat modelul Logit sunt economiștii Ohlson (1980) și Platt & Platt (1990), ulterior Laitinen (1999) a folosit procese de selecție automată pentru a alege un set de variabile economico-financiare utilizate în modele liniare și logistice.

În prezent, literatura de specialitate oferă numeroase abordări teoretico-practice pentru modelarea riscului de credit. Majoritatea modelelor fundamentale vizează estimarea probabilității de nerambursare avînd la baza anumiți factori determinanți -informațiile financiare ale companiei. La această capitol putem distinge trei grupe:

1. *modele macroeconomice*, care au în vedere determinarea probabilității de nerambursare în dependență de dezvoltarea economiei în general (utilizate în special pentru determinarea probabilității de nerambursare pentru o entitate dintr-un anumit sector),
2. *modele credit scoring*, care au la baza datele economico- financiare ale societății,
3. *modele bazate pe rating*.

Dintre aceste modele menționate mai sus cele mai utilizate de către instituțiile de credit sunt modelele credit scoring. Acestea presupun stabilirea unei corelații între situația economico- financiară a societății și eventualele situații de nerambursare. Indicatorii financiari folosiți în metodele de credit scoring includ: lichiditatea, rentabilitatea, solvabilitatea, viteza de rotație a activelor etc. Variabilele selectate sunt cele care au o putere discriminatorie pentru determinarea probabilității nerambursării creditului.

Modelele credit scoring folosesc o serie de metode statistice pentru determinarea probabilității de nerambursare, începînd cu analiza liniar discriminantă (LDA) propusă de Beaver (1966) și Altman (1968) pînă la modelele statistico-matematice și cele econometrice, utilizate pe larg de către majoritatea instituțiilor de credit. În ultimii ani au fost dezvoltate abordări alternative ce utilizează și metode nonparametrice precum: rețele neurale, fuzzy algorithms, K-nearest neighbor. Deși unele studii realizate de Galindo& Tamayo (2000) și Caiazza (2004) au evidențiat că utilizarea modelelor nonparametrice determina obținerea unor rezultate mai bune, alte studii – Altman, Marco & Varetto (1994) și Yang (1999) – au evidențiat contrariul [3, p.63]. Analiza liniar discriminantă are ca principală ipoteză faptul că entitățile economice pot fi clasificate în două categorii: în faliment și nonfaliment.

În literatură de specialitate pot fi regasite numeroase modele de evaluare a bonității debitorului în scopul estimării probabilității de nerambursare și identificare a riscului de credit. Printre cele mai cunoscute modele putem menționa: modelul Altman, modelul Conan-Holder, modelul Taffler.

Metoda scorul Z a lui Altman este cea mai cunoscută în utilizarea de apreciere a scoringului de credit pentru a determina eventualul risc de faliment. Funcția Z score (Altman, 2000) este următoarea:

$Z = 0,012X_1 + 0,014 X_2 + 0,033 X_3 + 0,006X_4 + 0,999X_5$, în care:

X_1 – capitalul circulant/total activ;

X_2 – profit/total activ;

X_3 – EBIT/total activ;

X_4 – valoarea de piață a fondurilor proprii/valoarea nominală a datoriilor;

X_5 – vânzări totale/total activ.

Modelul Conan-Holder este un alt model de prognoză a riscului de faliment. Conan-Holder au elaborat un model de analiză discriminantă prin care se determină probabilitatea ca o entitate să ajungă în stare de faliment. Funcția scor aferentă acestui model este divizată pe ramuri de activitate și poate fi aplicată întreprinderilor industriale cu un număr de salariați între 10 și 500. Modelul a fost realizat în 1978 prin observarea a 31 de indicatori, pe un eșantion de 190 întreprinderi mici și mijlocii dintre care 50% au dat faliment în intervalul 1970-1975. Pentru entitățile din industrie, funcția scor are următoarea formulă:

$$Z = 0,24X_1 + 0,22X_2 + 0,16X_3 - 0,87X_4 - 0,10X_5,$$

în care: X_1 - rezultatul brut al exploatării/total datorii;

X_2 - capital permanent /activ total;

X_3 - valori realizabile și disponibile/activ total;

X_4 - cheltuieli financiare/cifra de afaceri;

X_5 - cheltuieli cu personalul/cifra de afaceri.

Modelul Conan-Holder prezintă rezultate foarte bune în previziunea evoluției pe termen scurt a entităților industriale specifice mediului economic occidental. În statele Europei de Est, precum România, Ucraina, R.Moldova acest model este departe de realitățile occidentale, acestea fiind caracterizate de nivelul atipic al entităților, iar modelul indicând o probabilitate foarte înaltă a falimentului.

Dupa cum este reflectat în literatura de specialitate aplicarea comparativă a acestor două modele Altman și Conan-Holder la nivelul unui șir întreg de societăți analizate, au evidențiat rezultate divergente datorită fenomenelor atipice care se manifestă în economia europeană de tranziție.

Modelul Taffler. Savanții englezi R. Taffler și G. Tishou au propus un model Z bazat pe calculul a patru factori, care este reprezentat de o funcție liniară complexă de forma [4]:

$$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4 \text{ unde:}$$

X_1 - profit/obligațiuni pe termen scurt;

X_2 - active curente/total datorii;

X_3 - datorii pe termen scurt/total active;

X_4 - profit/total active.

În această formulă valoarea limită Z-calcul constituie 0,2.

Taffler a adaptat tehnica scorului Z pentru dezvoltarea scorului PAS (performance analysis score). Cu ajutorul PAS sunt evaluate performanțele companiei prin raportarea la alte companii din industrie și generalizarea rezultatelor pentru întreaga economie. Scorul PAS grupează toate scorurile Z ale companiilor în termeni procentuali, măsurând performanța relativă pe o scară cuprinsă între 0 și 100. Un scor PAS al variabilei X înseamnă faptul că 100 - X% din companii au înregistrat un scor mai mare decât scorurile Z. Astfel, un scor PAS de 80 înseamnă că numai 20% din companiile analizate au înregistrat un scor superior scorurilor Z. Scorul PAS evidențiază în mărimi procentuale trendul performanței unei companii de-a lungul timpului.

Mai multe bănci comerciale din Republica Moldova utilizează pe larg metoda credit scoringului pentru estimarea și evaluarea riscului de credit aferent creditului acordat potențialului debitor. Utilizată pe larg în majoritatea instituțiilor de credit, metoda este cunoscută și sub denumirea de credit-scoring. În procesul de evaluare a probabilității de nerambursare, sunt selectați și utilizați un set anume de indicatori, printre care indicatori economico-financiar și nefinanciar, relevanți de apreciere a riscului de credit aferent unei entități economice. Fiecărui indicator i se asociază un punctaj maxim admisibil. Ulterior, domeniul admisibil de variație al fiecărui indicator este divizat în subdomenii, cărora, la fel le este atribuită, în ordine progresivă sau degresivă, un punctaj aferent (notă). La final se calculează un indicator sintetic agregat, denumit generic, credit-scor. Credit-scorul include suma tuturor valorilor punctaje efective acumulate, în funcție de nivelele corespunzătoare fiecărui indicator.

Evaluarea situației economico-financiare a potențialului debitor, de către ofițerul de credit al băncilor autohtone, se efectuează în dinamică pentru o perioadă de 3 ani, în baza informației prezentate în rapoartele financiare ale entității pentru trei ani precedenți (sau pentru întreaga perioadă de activitate a solicitantului de credit în cazul în care acesta activează mai puțin de trei ani) precum și perioada gestionară a anului curent. În procesul de evaluare a potențialului debitor, specialistul în creditare calculează indicatorii cantitativi și calitativi de evaluare a stabilității financiare a solicitantului de credit, specificați în Procedurile de creditare interne, elaborate de fiecare bancă în parte. În vederea stabilirii categoriei de clasificare a clientului, se apreciază evoluția unor astfel de indicatori ca:

- *coeficienții lichidității;*
- *coeficienții rentabilității;*
- *coeficientul suficienței capitalului și a solvabilității;*
- *ritmul de creștere a cifrei de afacere și a încasărilor din vânzări;*
- *indicatorii vitezei de rotație.*

Fiecărui indicator i se atribuie numărul corespunzător de puncte conform standardului. Numărul punctelor maxim posibil pentru indicatorii cantitativi constituie 75% din suma punctelor maxim posibil. Numărul punctelor maxime posibil pentru indicatorii subiectivi constituie 25% din suma punctelor maxime posibil (fiecărui indicator calitativ, de asemenea, i se atribuie punctajul corespunzător conform criteriilor de evaluare a indicatorilor subiectivi). Evaluarea indicatorilor nefinancieri se efectuează în baza informației disponibile privind calitatea sistemului de management al entității, situația dezvoltării ramurii economice, nivelul de dezvoltare a piețelor de desfacere, precum și calitatea și suficiența obținerii informației despre client. Reieșind din numărul total de puncte acumulate pentru toți indicatorii, precum și conform cerințele interne stabilite, clientului îi este atribuit una din cele cinci categorii de credibilitate, după cum urmează: **Standard, Supravegheat, Substandard, Dubios, Compromis**. Inițierea lucrului privind posibilitatea acordării produselor, expuse riscului de credit poate fi efectuată doar pentru solicitanții clasificați nu mai jos de „**Categoria Supravegheat**”.

În unele cazuri, dacă solicitantul a fost clasificat în „**Categoria Substandard**”, dar există unii factori care asigură banca cu o gestionare eficientă a riscului, inclusiv de credit: a înregistrat pe parcursul ultimilor doi ani o dinamică pozitivă de dezvoltare, are o istorie de creditare pozitivă și propune un gaj „sigur și stabil” (imobil, utilaj, transport), valoarea căruia asigură creditul solicitat în mărime nu mai mică de 120-130%, managerul sucursalei poate lua o decizie privind acordarea creditului. Dacă solicitantul a fost clasificat în „**Categoria Dubios**”, cererea privind acordarea creditului urmează a fi respinsă.

În prezent, în sistemul bancar al Republicii Moldova, nu este elaborat un sistem unic de indicatori și o metodologie unică de estimare a mărimilor acestora. De cele mai multe ori sistemul de indicatori al băncilor comerciale include asemenea grupe, ca: indicatorii de lichiditate, de rentabilitate, de structură și eficiență a activelor și pasivelor bilanțiere, adesea fiind trecute cu vederea astfel de aspecte, precum capacitatea productivă, segmentele de piață și posibilitatea de a obține venituri viitoare, periodicitatea activității, caracterul producției fabricate, etc. Cele menționate impun revederea sistemului de indicatori utilizați în evaluare a bonității stării economico-financiare a unităților economice. Aplicarea corectă a principiilor de evaluare a bonității în activitatea de evaluare a bonității ar contribui la eficientizarea procesului de organizare a activității de evaluare a bonității și la estimarea corectă a valorii bunurilor și întreprinderilor. Pentru aceasta, este necesar de a verifica și perfecționa cadrul activității de evaluare a bonității prin preluarea experienței internaționale privind crearea și funcționarea asociațiilor (organizațiilor) de evaluare a bonității, prin promovarea standardelor evaluării stabilite de organizațiile internaționale de evaluatori. În vederea desfășurării mai ample și mai eficiente a activității de evaluare a bonității în Republica Moldova, dezvoltării, în continuare, a cadrului evaluării, este necesară conlucrarea tuturor organizațiilor de evaluare a bonității din țară pe principiul transparenței și mai

puțin pe cel al concurenței.

BIBLIOGRAFIE:

1. Nețoiu, Maria Lavinia, ”Controlul riscului de credit”, The Journal of the Faculty of Economics, Craiova, 2005, pag. 381
2. Bătrâncea Maria, Bătrâncea Larisa, “Standing Financiar- bancar”, Ed. Risoprint, Cluj Napoca, 2006, pag. 12
3. Danila O.M Evaluarea riscului de credit din perspectiva Acordului Basel, Economie teoretică și aplicată Volumul XIX (2012), No. 3(568), pp. 60-75, http://store.ectap.ro/articole/699_ro.pdf
4. Pascaru S. Prezentarea modelelor de evaluare a riscurii de faliment prin prisma managementului anticriză, <https://utm.md/meridian/2017/MI-1-2017/13-pascaru-s-prezentarea-modelelor-de-evaluare.pdf>